

VNÍMÁNÍ HOLOCAUSTU Z HLEDISKA JUDAISMU

Perception of Holocaust from The Point of View of Judaism

Tématem mé doktorské práce je vnímání holocaustu z hlediska judaismu. Jak se židovští teologové vyrovnávali a jak nahlíželi na katastrofu, jakou byl holocaust? Ovlivnil snad holocaust nějakým způsobem židovskou teologii? Toto jsou otázky, které bych chtěla objasnit v této práci. Hned na úvod bych chtěla zdůraznit, že se v této práci budu zabývat pouze teologií židovskou. Pohled křesťanské teologie na holocaust přenechám jinému odborníkovi, zběhlému v této oblasti. Holocaust nezanechal za sebou jen fyzické ztráty na životech, vykořeněné židovské obce, nýbrž také mnoho otázek a to převážně otázek teologických vztahujících se k B-hu a k Jeho roli v této katastrofě.

Ve většině cizojazyčné literatury, kterou jsem k tomuto tématu zpracovala, jsem se setkala buď jen s jednou určitou teologií, jako tomu je v knize *Faith after the Holocaust* od E. Berkovitse nebo s vyčerpávajícím přehledem jednotlivých teologů, kteří se k danému tématu vyjadřovali. Nejobsáhlejší přehled se nalézá v knize *Wrestling with G-d: Jewish Theological Responses During and After The Holocaust* od S. T. Katze, Sh. Bidermana a G. Greenberga. Rozhodla jsem se proto zpracovat toto téma jiným, novým způsobem, který předává čtenáři co nejucelenější a zároveň co nejpřehlednější výčet možných teologických modelů holocaustu a přináší i přehled o jednotlivých poholocaustových teologiích a jejich teologie. Co se týká možných modelů holocaustu, tak v literatuře holocaustu často nacházíme rozdělení na šest, popřípadě osm modelů. Svou práci považuji za unikátní v tom, že jich přináší čtrnáct.

V českém jazyce pojednávají o problematice židovské teologie vztahující se k holocaustu dvě knihy. Velice zkrácený nástin těchto myšlenek se dá nalézt v publikaci *Svět Židů* od N. De Lange a tento rok

9
vyšla kniha s názvem *Úvahy o holocaustu* od J. Bauera, v níž se autor zaměřuje hlavně na teologii rabi M. M. Schneersohna z hnutí *Chabad*. Nyní již blíže k mému zpracování této problematiky. Práce je rozdělena na dvě části. Po úvodu seznámím čtenáře do hloubky s jednotlivými biblickými i nebiblickými modely, jimž může být holocaust připisován. Lidé hledající smysl a důvod této nezměrné katastrofy, spojovali své zkušenosti a poznání B-ha s již prožitými útrapami, jež jsou zaznamenány v *Bibli* a v další historii židovského národa. Každý model bude nejdříve objasněn, budou vysvětleny hebrejské popřípadě aramejské termíny, a pokud se jedná o model biblický, bude uvedena i citace příslušného místa z *Bible*. Teprve až poté bude teologický model spojen s událostí holocaustu. Ke každému modelu také uvedu názor současného vrchního pražského a zemského rabína Karola Efraima Sidona.

Obsahem druhé části této disertační práce budou nejdůležitější poholocaustoví teologové a jejich teologie, které jsou mnohdy diametrálně rozlišné, a také představitelé další nové generace teologů, která se vůči nim vymezuje a hledá nové cesty z pohledu dvacátého prvního století.

Teologové uvedení v této práci byli vybráni na základě jejich přínosu k danému tématu. Většina teologií po holocaustových teologů je založena na některém z možných teologických modelů či na kombinaci více modelů, které jsou uvedeny v první části této práce.

Nyní je již možno přistoupit k technické stránce této práce.

Hebrejské a aramejské termíny jsou přepsány do latinky a jsou označeny kurzívou. Způsob přepisu hebrejských slov je stejný jako v publikaci Newman, J., Sivan, G. *Judaismus od A do Z. Slovník termínů a pojmů*.

Praha: Sefer, 1998. ISBN 80-900895-3-4. Názvy anglických knih a jména

¹ *Chabad* je hebrejský akronym ze slov *chochma*, *bina* a *da'at*, "moudrost, pochopení a poznání". *Chabad* je jednou z největších větví chasidského ortodoxního judaismu, především pak v USA a v Izraeli

10

jejich autorů, ponechávám v jejich originálním názvu, tak aby je mohl čtenář jednoduše dohledat. Nejedná-li se přímo o autora publikace, je jeho jméno přepsáno českým přepisem. Všechny názvy knih jsou v této práci označeny kurzívou.

Slova "Bůh" a "Boží" jsou psána s velkými písmeny a podle tradičního judaismu přepisována následujícím způsobem: "B-h" a "B-ží". Zájmena vztahující se výhradně k B-hu jako je např. (například) "jeho" a "svůj", budu psát taktéž s velkými počátečními písmeny jako "Jeho" a "Svůj". Označení pro B-ží přítomnost – *schinu* bude psáno také s velkým počátečním písmenem. Tam, kde bude v textu pojednáváno o chrámu bez upřesnění, zda se jedná o První nebo Druhý chrám, budu psát velké počáteční písmeno "Ch" ve slově "Chrám", abych tím zdůraznila jedinečnost a důležitost této instituce v judaismu a židovských dějinách. Taktéž slovo "mesiáš" jsem se rozhodla psát podle vzoru tradičního judaismu s velkým "M" jako "Mesiáš".

Co se týká psaní velkého nebo malého písmena ve slově žid/Žid, rozhodla jsem se psát malé "ž" jako vyjádření pro stoupence židovského náboženství. Toto pravidlo používám jednotně v celé práci, a to i v případě, že se jedná o židy sekulární. Je to z toho důvodu, že tato práce pojednává o židovské teologii a v té je lid Izraele, židovský národ, viděn jako lid B-ží, jako společenství, které je celé zahrnuto do smlouvy s B-hem.

Pro označení funkce rabína používám nejen slovo "rabín", ale i slovo "rabi". "Rabi" zde značí člověka, který má ordinaci (*smichu*) k vykládání *Bible* a vyvozování halachických závěrů. Na několika málo místech této práce je také použito oslovení "rebe" jako forma titulu pro rabína z chasidského ultra ortodoxního směru judaismu.

Veliké dilema vzniká s použitím slova "holocaust". Jak tuto nezměrnou a bezprecedentní katastrofu nazvat? Slovo holocaust je slovo řeckého původu používané v *Bibli* pro zápalnou oběť, v přeneseném slova smyslu

11

pro naprosté zničení.² Rabín K. E. Sidon píše v doslovu ke knize *Holocaust*: „Pojem holocaust je pojem teologický. Slovo holocaust označuje chrámovou celooběť, obětní zvíře, celé proměněné v dým. Pokud tedy někdo pojmenovává genocidu na evropských židech tímto slovem, implikuje nejen myšlenku, že byli oběťmi nacismu, ale především myšlenku, že tato genocida byla rituální celoobětí, srovnatelnou s obětí chrámovou. To znamená, že tu bylo božstvo, které si oběť vyžádalo, a že ti, kdo židy obětovali, byli nejoddanějšími služebníky, kněžími onoho

božstva.³ Další možný název pro tuto katastrofu je slovo *šo'a*, které doslova znamená "katastrofu, zničení, zkázu". V *Bibli* se s ním můžeme setkat např. u Izajáše 10:3: „Co si počnete v den navštívení, až se zdálky přižene zkáza (*šo'a*)?“ *Šoa* sice nenese žádné náboženské asociace, které jsou spojeny se slovem holocaust, ale i přesto rabi Isaac Hutner namítá, že *šo'a* není vhodným termínem, protože značí izolovanou katastrofu, nesouvisející s ničím před ní ani po ní. Přírodní zkázu, jakou je například zemětřesení. Nabízí tedy výstižnější termín a to *churban*. Výraz *churban* je tradičně používán v hebrejských a jidiš pramenech pro označení "zničení" Prvního a Druhého chrámu a také pro události národních tragédií židovského národa. Někteří myslitelé považují holocaust za tzv. třetí *churban*. Další výraz, se kterým se v literatuře holocaustu můžeme setkat je výraz "tremendum"⁴, značící nesmírnou ohromnost zla, absolutní zlo, které je za naším chápáním.⁵

² GREEN, G., *Holocaust*. Přel. (přeložil) J. Fast. 1.vyd. (vydání). Praha: nakladatelství X-Egem, 1994. ISBN 80-85395-46-0, str. (strana) 333

³ op. cit. (opakovaně citováno), str. 330

⁴ Blíže COHEN, A. A. *The Tremendum: A Theological Interpretation of the Holocaust*. New York: Crossroad Publishing Company, 1988. ISBN 0-8245-0866-1

⁵ KATZ, S. T. (ed.-editor), BIDERMAN, SH. (ed.), GREENBERG, G. (ed.), *Wrestling with G-d: Jewish Theological Responses during and after the Holocaust*. Oxford: University Press, 2007. ISBN 978-0-19-530014-7, str. 5

12

S ohledem na srůzumitelnost jsem se rozhodla používat ve své práci termín "holocaust", který je v České republice běžně používán v literatuře holocaustu, i když jsem si vědoma ne úplné vhodnosti jeho použití. Tato práce se nebude zabývat politickým ani historickým pozadím vzniku, průběhu či konce holocaustu, potažmo druhé světové války. Cílem práce bude snaha o co možná nejucelenější přehled židovské teologie holocaustu, tak jak je v rámci judaismu vnímána, a na základě dostupných pramenů a cizojazyčné literatury, vysvětlit důležité teologické pojmy jako jsou *chevlej Mašiach*, *hester panim*, *mida ke-neged mida* či *atchal'ta di-geu'la*. Dalším důležitým cílem této práce bude poskytnout přehled nejvýznamnějších poholocaustových teologů a osvětlit jejich pohled na holocaust z pohledu judaismu.